

Валянціна Новак

ВЯСЕЛЬНАЯ ТРАДЫЦЫЯ МІНШЧЫНЫ (НА МАТЭРЫЯЛЕ ФАЛЬКЛОРУ ЛАГОЙСКАГА І НЯСВІЖСКАГА РАЁНАЎ)

Яскравым узорам бытавання агульнаэтнічнага фальклору і яго ўзаемаадносін з рэгіянальнай фальклорнай традыцыяй з’яўляецца вяселле. Аб’ектыўны факт бытавання рэгіянальных асаблівасцей вясельных традыцый Беларусі дае падставы сцвярджаць, што гэта тая натуральная форма, у якой існуе агульнабеларускае вяселле. Рэгіянальныя адметнасці датычаць як у цэлым структуры вяселля беларусаў, так і асобных абрадавых момантаў песеннага суправаджэння, сістэмы міфалагічных прыкмет і павер’яў. Ва ўсіх рэгіёнах рэспублікі традыцыйнае вяселле складаецца з такіх абрадавых момантаў, як сватанне, заручыны, зборная субота, пасады, каравай, вясельнае застолле ў хаце жаніха і нявесты, паслявясельная частка.

Звернемся да характарыстыкі рэгіянальна-лакальных асаблівасцей вясельнай абраднасці, звесткі па якой былі зафіксаваны падчас палявых экспедыцый на тэрыторыі Лагойскага і Нясвіжскага раёнаў Мінскай вобласці. Напрыклад, вяселле на Лагойшчыне, як і ў іншых рэгіёнах Беларусі, захоўваючы традыцыйны падзел на давясельную, уласна вясельную і паслявясельную часткі, вылучаецца адметнымі мясцовымі асаблівасцямі. На вялікі жаль, тыя сціплыя этнаграфічныя звесткі, што былі занатаваны ў час экспедыцыі, не дазваляюць больш грунтоўна ахарактарызаваць структуру менавіта лагойскага вяселля, але ж тым не менш пэўная яго схема святкавання ўсё ж можа быць прадстаўлена.

Пачыналася вяселле са сватання, важным момантам якога быў рытуальны іншасказальны дыялог паміж сватамі і бацькамі нявесты: «*У сваты прыходзяць ужо, наперад дагаворацца, ну і прыходзяць вечарам, кажучь: “Вот мы чулі, што ў вас карова прадаецца”*» (запісана ў в. Юльянова ад Вязовіч Марыі Іванаўны, 1951 г. н.). Сватацца прынята было ехаць позна вечарам, каб па прычыне адмовы з боку нявесты не было ў вёсцы «пагалоскі» аб тым, што жаніху адмовілі. У в. Асінцы сваты заходзілі ў хату і гаварылі: «*Мы чулі, што ў вас ёсць цёлачка, а ў нас ёсць бычок, прайце цёлачку нам*». Як і ў шматлікіх вёсках Гомельшчыны, так і ў в. Асінцы, калі «*дзяўчына жаніху адмаўляла, то выносіла хлопцам гарбуз*». Сімвалам згоды на шлюб з’яўляліся паднесеныя нявестай на ручніку для сватоў «*хлеб і чарка гарэлкі*» (запісана ад Кузьміч Надзеі Мікалаеўны, 1925 г. н.).

У сватанні прымалі ўдзел сват як галоўная дзеючая асоба, а таксама бацькі маладога і сам малады. У в. Самахвалавічы, калі прыходзілі ў сваты, то гаварылі: «*Мы – заморскія купцы, вязём золата. Мы вам падаркі, а вы нам дачку*» (запісана ад Зюзянюк Валянціны Аляксееўны, 1945 г. н.).

У пачатку размовы паміж сватамі маладая, паводле ўспамінаў Соф’і Антонаўны Каборды, 1930 г. н., *«стаяла сціпла, калупала пальцам гліну ў сцяне»*, што абазначала яе згоду на шлюб (семантыка аналагічных дзеянняў нявесты выяўлена, напрыклад, у Жыткавіцкім раёне Гомельскай вобласці).

Калі адмаўлялі сватам, то ў в. Атрубак, *«адносілі гарэлку і палаценца»* (запісана ад Кучынскай Ядзвігі Станіславаўны, 1930 г. н.). У в. Весніно, калі маладая не давала згоды на шлюб, то яна *«адсылае грошы за ўсю закуску і гарэлку, што прыносіў малады»* (запісана ад Макейчык Ніны Васільеўны, 1932 г. н.). Паводле сведчанняў Марыі Мікалаеўны Жалянінай, 1930 г. н., з в. Гайна, знаёміліся маладыя людзі звычайна падчас правядзення кірмашоў, і калі хлопцу спадабалася дзяўчына, едзе ён у сваты: *«Ну, прыезджаюць, вродзе бы, едуць яны куды-то на базар купіць ялавіцу. Агеньчык гарыць, спыняюцца, каб паначаваць у іх, каня паставіць, каб конь пагрэўся. Ну, яны людзі добрыя, пусцілі. Гаварылі-гаварылі, потым ужо сват і кажа:*

*Калі прыйшла рыбка да гаці,
Я мушу праўду сказаці:
– Мы прыехалі на тую кветку,
Што цвыцець зімой і ўлетку.*

А маці і кажа:

*– Якая ж гэта кветка зімой цвыцець, мае людцы?
– Ну, якая кветка? Такая, якую палюбіў наш Андрэйка, Ганначка ваша.
– А, Божжа ж мой, Ганначка, ці праўда пойдзеш замуж?*

Маўчыць Ганначка, у печы пальчыкам гэдак калупае.

*– Праўда пойдзеш?
– Ну ж калі маўчу, дык пэўна ж хачу. Пайду».*

Калі ўсё паспяхова вырашалася падчас сватання нявесты, то абавязкова свата абвязваюць ручніком: *«Раз яна (нявеста) ужо сагласна і любе яго, тады п’юць гарэлку ды палаценцэм свата абвязваюць»* (запісана ў в. Юльянова ад Вязовіч Марыі Іванаўны, 1951 г. н.).

Жыхары в. Аўгустова пацвердзілі, што пасля сватання ладзілі ў іх мясцовасці запоіны, якія называлі яшчэ «змовінамі», што дае падставы меркаваць у дадзеным выпадку аб супадзенні ў часе давясельных абрадавых этапаў – запоін і заручын (змовін). На запоіны «прыходзілі бацька з сынам, з сабой прыносілі пляшку гарэлкі, упрыгожаную жытнімі каласамі і перавязаную рушніком» (запісана ў в. Аўгустова ад Каборды Соф’і Антонаўны, 1930 г. н.). У структуры давясельнага перыяду ў в. Аўгустова меў месца і такі абрадавы этап, як «агледзіны», сутнасць якога заключалася ў тым, што менавіта пасля цырымоніі сватання маці маладога пасылала каго-небудзь з родзічаў наведання да бацькоў маладой і як мага болей *«даведацца,*

выпытаць, разглядзець. Калі звесткі былі адмоўнага характару, то вяселле магло і разладзіцца» (запісана ад Каборды Соф’і Антонаўны, 1930 г. н.).

Як правіла, на заручынах вырашалі канкрэтныя пытанні аб арганізацыі вяселля. Гэты факт пацвердзілі жыхары в. Мятлічыцы: *«На заручынах дагаварваліся пра свадзьбу»* (запісана ад Турчыновіч Міхаліны Венядзіктаўны, 1926 г. н.). Рыхтавалі абавязкова каравай, прычым *«шмат дзе на Міншчыне гэта рабілася ў дзень вяселля. У некаторых жа месцах каравай рашчынялі ў зборную суботу, а выпякалі ў той час, як маладыя ад’едуць да вянца»* [1, 169]. Амаль ва ўсіх вёсках інфарматары адзначалі, што звычайна выпякалі каравай замужнія жанчыны: *«Каравай выпякалі заўсёды замужнія жанчыны, якія былі шчаслівыя ў сваёй жыцці»* (запісана ў в. Акалова ад Смаляка Алега Мікалаевіча, 1937 г. н.).

Падчас падрыхтоўкі цеста для каравая пазбягалі *«замешваць яго кулакамі, бо, лічылася, што мужык будзе біць жонку»* (запісана ў в. Асінца ад Кузьміч Надзеі Мікалаеўны, 1925 г. н.).

Абавязковым у сістэме вясельнай абраднасці Лагойшчыны быў выкуп маладым сваёй нявесты: *«Калі жаніх знайшоў нявесту, ён павінен выплаціць грошы»* (запісана ў г. п. Плешчаніцы ад Аўсейка Валянціны Дзям’янаўны, 1937 г. н.).

Царкоўны абрад вячання – адзін з важнейшых абрадавых этапаў вяселля на Лагойшчыне: *«Калі маладыя ехалі ў царкву або з царквы і распрагліся коні, то маладым жыць нядоўга і муж будзе паднімаць на жонку руку»* (запісана ў в. Асінца ад Кузьміч Надзеі Мікалаеўны, 1925 г. н.). Праўда, зыходзячы з катэгарычных сцвярджэнняў асобных інфарматараў, у некаторых вёсках пра вячання нават не ведалі: *«Толькі тады ніхто не венчаўся»* (запісана ў в. Скарады ад Умэцкай Ніны Антонаўны, 1930 г. н.). Калі *«маладыя ехалі ў царкву венчацца, то ехалі паасобку, а з царквы пасля вянца ўжо вярталіся на кане маладога»* (в. Аўгустова). *«Лічылася, што калі падчас выезду ў царкву ішоў дождж, то на дабро, на шчаслівае жыццё. Коні наравяцца, не хочуць ісці – благая прымета»* (запісана ў в. Аўгустова ад Каборды Соф’і Антонаўны, 1930 г. н.).

У мясцовых традыцыях вёсак Мятлічыцы і Самахвалавічы *«маладых, якія ехалі ўжо ад вянца, прынята было сустракаць той пары, што толькі што пажаніліся»* (запісана ад Турчыновіч Міхаліны Венядзіктаўны, 1926 г. н.), *«маладых устрачала замужняя пара, якая жыла добра»* (запісана ад Зюзянюк Валянціны Аляксееўны, 1945 г. н.).

Пра абрадавы этап «пасад», які лічыцца даволі распаўсюджаным на тэрыторыі Мінскай вобласці, жыхарка в. Атрубак Ядзвіга Станіславаўна Кучынская, 1930 г. н., прыгадала наступныя звесткі: *«Дзяўчаты садзілі нявесту на дзяжу... Калі дзеўка нячэсная – вымазвалі дзёгцем вароты»*. *«Калі дзеўка была чэсная, садзілася на дзяжу, на пасад, еслі нячэсная, то ана кала дзяжы кленчыла на калені»* (запісана ў в. Гайна ад Жалянінай Марыі Мікалаеўны, 1930 г. н.). Звычайна маці благаслаўляла маладую сесці на пасад. А яе да дзяжы падводзіла хросная маці: *«Маладую садзілі на дзяжу, накрытую вывернутым кажухом. Калі маладая не зберагла дзявоцкасці, на*

дзяжу не мела права садзіцца, баючыся граху і людскога асуджэння» (запісана ў в. Аўгустова ад Каборды Соф’і Антонаўны, 1930 г. н.).

Пасля вячання маладых сустракаюць бацькі маладога з хлебам-соллю: «*Як заходзяць у дом маладога, маладая стараецца пераступіць парог першай, тады, лічылі, будзе камандаваць. Маладыя ідуць “над ручкі”, каб іх ніхто не разлучыў*» (запісана ў в. Атрубак ад Кучынскай Ядзвігі Станіславаўны, 1930 г. н.).

Абрад дзяльбы каравая – кульмінацыя вяселля – адбываецца як у хаце маладой, так і ў хаце маладога. Звычайна права падзелу вясельнага каравая надавалася хросным: «*Крэсная мама дзяліла каравай на ўсіх, кожнаму давала па кусочку*» (запісана ў г. п. Плешчаніцы ад Аўсейка Валянціны Дзям’янаўны, 1937 г. н.). Тэкстаў каравайных песень амаль ніхто з апытваемых інфарматараў не здолеў прыгадаць, а іншы раз ў адказ на пытанне гучала: «*Падчас выпякання каравая мы не спявалі ніякіх песень*» (запісана ў в. Казыры ад Ліс Марыі Андрэеўны, 1928 г. н.).

Наадварот, жыхарка в. Асінец Надзея Мікалаеўна Кузьміч, 1925 г. н., адзначыла, што «*выконвалі пры пекцы каравая песні, каравай рабілі вялікі*». Калі дзялілі каравай, то кіраваліся пэўнымі правіламі, напрыклад, «*первый кусок аддавалі нявесце, втарой – жаніху, патам – радзіцелям*». У в. Самахвалавічы «*вярхушку каравая аддавалі маладым*». Маладых, якія атрымлівалі кавалак каравая, адорвалі падарункамі, выказвалі розныя пажаданні, благаслаўлялі ад імя ўсяго роду на заможнае і шчаслівае жыццё. «*Падаркі дарылі чэраз платок, штобы маладыя жылі багата*» (запісана ў в. Самахвалавічы ад Зюзянюк Валянціны Аляксееўны, 1945 г. н.). Калі пасля дзяльбы каравая застаюцца яго рэшткі, то «*дзеўкі хочуць іх укарасці, кінуць на крышу, каб дзеўкі ішлі замуж, а хлопцы стаяць, каб не даць каравай, каб яны не ішлі замуж. І тут ужо вайна: хлопцы – сабе, дзеўкі – сабе*» (запісана ў в. Гайна ад Жалянінай Марыі Мікалаеўны, 1930 г. н.).

Адметнасцю вяселля на Лагойшчыне з’яўляецца выкананне і ў першы, і ў другі дзень вяселля «*марша*» для маладых і гасцей, падчас якога «*збіраюць грошы музыкантам*» (запісана ў в. Весніно ад Макейчык Ніны Васільеўны, 1932 г. н.).

Завяршалася вяселле на Лагойшчыне «*перазовамі*», якія «*спраўлялі праз пэўны час пасля вяселля, як хто паспяваў падрыхтавацца. У перыяд да перазоваў маладая не мела права наведвацца да сваіх бацькоў*» (запісана ў в. Аўгустова ад Каборды Соф’і Антонаўны, 1930 г. н.).

У структуры вясельнай абраднасці Нясвіжчыны таксама можна вылучыць тры перыяды: давясельны, уласна вясельны і паслявясельны. Асноўныя абрадавыя моманты нясвіжскага вяселля – гэта сватанне, заручыны, зборная субота, каравай, вячання, пасад, ад’езд да маладога, вяселле ў маладога. Як засведчылі жыхары, вяселле звычайна спраўлялі на працягу трох дзён, пры гэтым два дні гулялі на вяселлі ў маладой, а адзін дзень – у маладога. Абрадавы момант давясельнага перыяду сватанне ў вёсках Нясвіжскага раёна называлі «*дагавор*», «*на дагавор*», у якім удзельнічалі бацькі з боку маладой і маладога. Было прынята, напрыклад, у вясельнай мясцовай традыцыі в. Малева адорваць падарункамі бацькоў

маладой, а таксама і свата. Сімвалам згоды маладой на шлюб у в. Альхоўка з'яўлялася перавязаная ёю чырвонай лентай бутэлька гарэлкі: *«Бярэ малады свата, якога-небудзь старэйшага чалавека, і ўжэ тады бутэльку бяруць і ідуць засватаць тую маладую. Тая маладая бутэльку абвязвае лентою чырвонаю ці платком харошым»*. Калі не дасягалася згода на шлюб, то бацькі маладой вярталі назад прынесеную сватамі гарэлку: *«Хадзілі ўдваіх са сватам. Няслі з сабой паўлітры, хлеба булачку маленьку. Если сагласен, то водку расходуюем, если не даюць – водку аддаюць»* (в. Малева). У в. Лань дзяўчына, якая не жадала выходзіць замуж, падмятала падлогу або проста адмаўлялася: *«Ну, если нявеста не хацела ідці замуж, то гаварыла, што не хоча ці мяла падлогу»* (запісана ад Васільковай Валянціны Уладзіміраўны, 1952 г. н.).

Зборную суботу ў в. Вайнілавічы называлі «вянок». Асноўныя рытуалы гэтага абрадавага этапу былі звязаны з падрыхтоўкай кветак і віццём вянка: *«Сабіраліся дзяўчата на вянок, а мы малыя яшчэ былі. Вяночак вілі з барвінка. Кальцо трэба каб было абручальнае»* (в. Вайнілавічы).

Хоць пра пасад запісаны вельмі сціплыя звесткі, але амаль усе інфарманты пацвердзілі, што *«некалі на дзяжу садзілі маладую»* (в. Вайнілавічы). Паводле ўспамінаў жыхароў, на пасад мела права сесці толькі тая дзяўчына, якая захавала сваю дзявоцкасць, цнатлівасць: *«Маладую саджалі на дзяжу, толька чэсну дзеўку, а як не то, не саджалі»* (в. Вайнілавічы). З пасадам былі звязаны абрадавыя дзеянні, якія сімвалізавалі перавод маладой у іншы стан – жаночкі: *«Садзілі дзеўчыну на пасад. Клалі паўшубак, кажух. А тады ўжо прывядуць маладую ды садзяць на тэй кажух. А сваха тады абводзіць свечкаю маладую тры разы. Падпаляць косы. Устанеш і тады спавіваешся»* (в. Аношкі).

Важным момантам вясельнай абраднасці з'яўляецца каравай, які рыхтавалі старэйшыя ў вёсцы жанчыны (*«прыглашалі каравайніц-жанчын, у каторых дружная і крэпкая сям'я»* – в. Лань), а выносілі яго дзеці: *«Каравай дзеткі дзяржуць на кружку. Дзеці бяруць кружок з караваем на галаву, уносяць той каравай, музыка грае»* (в. Альбянка). Рытуал абсыпання зернем маладых, які звязаны з пажаданнем багацця, надзвычай важны ва ўсіх лакальных вясельных традыцыях Нясвіжчыны: *«Зерном абязацельна абсыпалі маладых, во як выпраўляюць на вячанне»* (в. Новы Сноў). Адметным момантам нясвіжскага вяселля з'яўляецца звычай «катання молодых на стульях», што сімвалізавала ў будучым іх шчаслівае сямейнае жыццё: *«Их (молодых) вдвоём садили на скамейку, и самые сильные мужики поднимали их вверх и именно вместе. Это на удачу»* (г. Нясвіж). Дзяльба караваё суправаджалася разнастайнымі пажаданнямі, якія з'яўляліся своеасаблівым маральна-этычным кодэксам для маладых у іх будучым сямейным жыцці: *«Дару табе клубок нітак, каб не блытаўся да чужых лытак. Дару табе медзі, каб былі сыны, як мядзведзі»* (в. Карцэвічы). Адметнай з'явай у вясельнай абраднасці жыхароў Нясвіжчыны было выкананне музыкантамі спецыяльных «маршаў», адрасаваных гасцям. У сістэме вясельнай абраднасці значнае месца займаюць прыкметы і павер'і,

якія адлюстроўваюць светапогляд мясцовых жыхароў, асаблівасці ўспрымання (як прымхлівага, так і рацыянальна-прагматычнага) навакольнага свету. Паслявясельная частка ў розных вёсках Нясвіжчыны мела адметныя назвы: гэта «з пірагамі ездзіць», «у бацьке» (в. Вялікая Ліпа), «пол мыць» (в. Карцэвічы), «ісці на пірог» (в. Лявонавічы), «дровы масціць» (в. Слаўкава) і інш.

Запісаныя звесткі па вясельнай абраднасці і паэзіі на тэрыторыі Нясвіжскага і Лагойскага раёнаў Мінскай вобласці адрозніваюцца, у параўнанні з вяселлем Гомельшчыны, сціпласцю абрадавых дзеянняў і іх песеннага суправаджэння. Вясельная традыцыя вышэйназваных раёнаў Міншчыны захоўвае агульнаэтнічную аснову і вылучаецца адметнымі асаблівасцямі абрадаў і рытуалаў.

ЛІТАРАТУРА

1. Беларускі фальклор у сучасных запісах. Традыцыйныя жанры. Мінская вобласць / уклад. В. Д. Ліцвінка; уклад. муз. часткі Г. Р. Кутырова. – Мінск: Універсітэцкае, 1995.